

ABŪ YAZĪD AL-BIṢṬĀMĪ MI‘RĀJA*

BEVEZETÉS

Abū Yazīd kijelentéseinek némelyike a maga erejében, mélységében, egészen különös jelentőségében egy olyan óceánból bukkant elő, amelyhez egyedül ő volt képes hozzáférni.

Abū'l-Qāsim Muhammad al-Junayd

Abū Yazīd al-Biṣṭāmī a klasszikus szúfizmus korai időszakának egyik legjelentősebb, különös képviselője. Születésének időpontja ismeretlen, de valamikor a VIII. és IX. század fordulóján láthatta meg a napvilágot az északnyugat iráni Bisztámban (Basztám), s ugyanitt halt meg 874-ben. Eközben azonban éppen annyi időt töltött idegenben vándorolva, mint amennyit szülővárosában, még hozzá teljes visszavonultságban, olyannyira, hogy amikor otthon volt, életrajza szerint tizenhárom éven keresztül csupán egyetlen szó hagyta el ajkát: „Ó.” A hosszú utazásokra a mekkai zarándoklatok adtak alkalmat: többször is felkereste az iszlám világ e szent helyét, s eközben számos mesterrel megismerkedett. A maga jellegzetes módján zarándoklatainak lényegét ekképpen szűrte le:

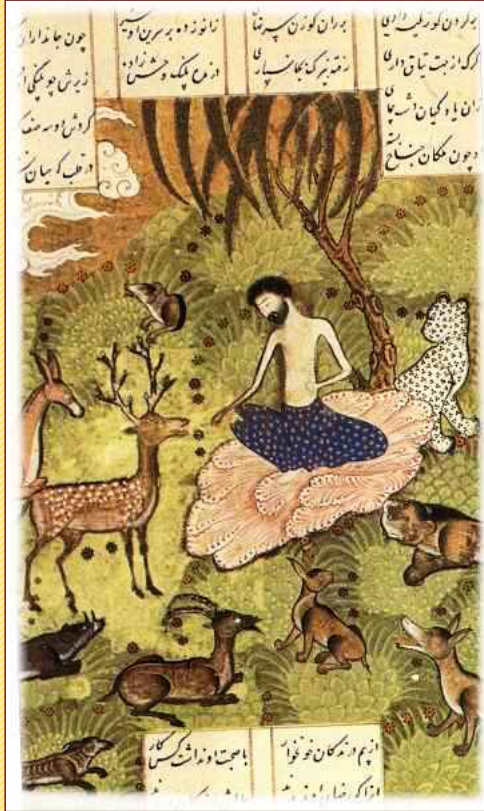
Amikor először végeztem a zarándoklatot, láttam a Házat (*Ka'aba*), de nem láttam a Ház Urát (Istent); amikor második alkalommal végeztem a zarándoklatot, láttam a Ház Urát, de nem láttam a Házat; amikor harmadik alkalommal végeztem a zarándoklatot, nem láttam sem a Házat, sem a Ház Urát.²

Számos mestere közül mindössze csak egynek a nevét ismerjük: ‘Abū ‘Alī as-Sindiét. As-Sindi meglehetősen különleges személyiség lehetett, hiszen miközben Biṣṭāmīt az Isteni Egység (*tawhīd*) és a végső valóságok avagy igazságok ta-

* Forrás → *Tradíció. A Metafizikai Tradicionalitás Évkönyve*, 2004, p. 115–132.

¹ Robert C. Zaehner: *Hindu and Muslim Mysticism* (Oxford, 1994, Oneworld Publications), 121 o. (Abū Naṣr al-Sarrāj: *Kitāb al-Luma‘ fi’r-taṣawwuf* [London–Leiden, 1914; ed. Reynold A. Nicholson], 381. o.).

² Robert C. Zaehner: *Hindu and Muslim Mysticism*, 115. o. (Sahlajī, 79. o. A pontos bibliográfiai adatokat lásd a fordítás 1. jegyzeténél.)

Abū Yazid al- Bisṭāmī

Noha Bisṭāmī már anyja méhében is hűséges muszlim volt, mivel rugdalózásával jelezte, ha anyja a vallási előírások által tiltott ételt vett magához, neki is keményen meg kellett küzdenie azért, hogy az Egység tanától eljusson az Egység megtapasztalásáig:

Tizenkét esztendőn keresztül voltam lelke kovácsa. Lelkemet a fegyelem kemencéjébe vettem s a fáradhatatlan törekvés tüzében vörös izzásig hevítettem, majd a szemrehányás üllőjére vettem és az önvád kalapácsával ütöttem, míg csak tükröt nem sikerült belőle készítenem.⁴ Öt éven keresztül saját magam tükre voltam, s ami e tükör fényesítését illeti, az istenfélő szolgálat és engedelmesség eszközei közül egyet sem mulasztottam el használni. Ezt követően egy éven keresztül saját tükörképemet néztem, s láttam, hogy

³ Ne feledkezzünk meg róla, hogy éppen ekkoriban vette kezdetét a Śaṅkara (780–820) nevével fémjelvezhető nagy hindu-vedāntin reneszánsz.

⁴ A muszlim világban Bisṭāmī idejében nem üvegből készítették a tükröket foncsorozással, hanem fémlapból polírozással.

ott van derekam körül a hitetlenség öve csalódásból, kacérságból és önhittségből fonva, mert bíztam saját engedelmességből fakadó cselekedeteimben és elismerően vélekedtem saját magatartásomról. Öt éven keresztül dolgoztam tovább keményen, míg végül aztán elpattant az öv, s én újra muszlimmá⁵ lettem. Akkor megnéztem a teremtményeket, s láttam, hogy egytől egyig élettelenek. Négy *Allāhu akbart*⁶ mondtam fölöttük, s visszatérve a gyászbeszédből, melyet fölöttük mondtam, anélkül, hogy Isten teremtményeivel összekülönböztem volna, Isten segedelmével elértem Istent.⁷

Hallāj mellett Bisṭāmī a szúfizmus egyik leggyakrabban emlegetett alakjává vált, s ezt nem utolsósorban ama „teopantikus kijelentéseinek” (*shaḥīyāt*) köszönheti, amelyek – legalábbis exoterikus olvasatban – bőségesen kimerítik a blaszfémia bűnét. Két legismertebb, későbbi szúfi munkákban számtalanszor idézett kijelentése ekképpen hangzik:

- Dicsőség nékem! Mily nagy az én fenségem!
- Köpönyegem alatt Istenen kívül semmi nincsen.⁸

Az efféle kijelentéseket azonban – mint ahogy például Jalāl al-Dīn Rūmī is hangsúlyozza – nem úgy kell fölfogni, mintha azokat X. Y., nevezetesen Hallāj vagy Bisṭāmī mondta volna, vagyis ezek nem egy határtalanná táguló partikuláris ego megnyilvánulásai, hanem annak az Istennek a kijelentései, aki a partikuláris ego elpusztulását követően az adott személyiségen mint valamiféle „médiumon” keresztül megszólal, pusztá eszközként használva őt:

„Én vagyok az Isten” – ez azt jelenti: „Én megsemmisültem, s Istenen kívül semmi más nem maradt.” Ez a legszélsőségesebb alázat, ez a szolgaság legvégső határa, mert volta-képpen értelme az, hogy „Egyedül csak Ő van”. Ha azt mondod: „Te vagy Isten és én vagyok a Te szolgád”, akkor igényed hamis, s lelketed még markában tartja a büszkeség, hiszen ilyen módon saját létedet tételezed, s az ilyen felfogás szükségképpen kettősséghez vezet. Ha azt mondod: „Ő Isten” – ez úgyszintén kettősség, mert „ő” nem lehet „én” nélkül. Ezért mondta Hallāj: „Én vagyok az Isten.” Rajta kívül ekkor már számára semmi más nem létezett. Hallāj megsemmisült, s így e szavak Isten szavai voltak.⁹

⁵ A *muslim* azt jelenti, „aki aláveti magát [Isten akaratának]”.

⁶ „Isten a legnagyobb”. Szó szerint: „Isten nagyobb” (mindennél).

⁷ Farīd al-Dīn ‘Aṭṭār: *Muslim Saints and Mystics. Episodes From the Tadhkirat al-Auliya* (<http://www.omphaloskepsis.com/ebooks/pdf/mussm.pdf>), 138–139. o.

⁸ Hamvas Béla egyik idézete Bisṭāmītól még kiadatlan szúfi-antológiája legvégén („Allah akbar: Isten nagy – de én még nagyobb vagyok”) egy olyan apokrif kijelentés, melynek forrása feltehetőleg maga Hamvas Béla, de amelyet mindazonáltal stílusát és gondolatiságát tekintve akár Bisṭāmī is mondhatott volna.

⁹ William C. Chittick: *The Sufi Path of Love. The Spiritual Teachings of Rūmī* (Albany, 1989, SUNY Press), 191–192. o.

Mindenesetre Bisṭāmī tisztában volt az efféle blaszfémikus kijelentések hatásával, és – mintegy „szakrális számításból”! – előszeretettel alkalmazta is őket, ha a helyzet úgy kívánta. Amikor például egyik útján azt vette észre, hogy egy kisebbfajta tömeg szegődött nyomába, hogy vezetőjüké tegyék, e szavakkal fordult Istenhez: „Ne fátyolozd el teremtményeidet Önmagadtól általam”, majd pedig így szólt az őt követőkhöz: „Igen, én vagyok Isten, és nincs isten rajtam kívül. Kövessetek hát engem!” Természetesen e kijelentés hatására követői azonnal felháborodottan fordítottak hátat neki.¹⁰

Mivel tehát Bisṭāmī teopantikus kijelentései nem a végtelenné tágított én-ség, hanem a megsemmisített én-ség mögött feltáruló végtelen isteni Én-ség megnyilatkozásai, semmi különös nincs abban, hogy a fennmaradt szövegekben a fenti kijelentések tőszomszédságában olyan mondatokra lehet bukanni, amelyekben Bisṭāmī önmaga legteljesebb aláértékeléséről tesz tanúbizonyságot:

Mindaddig, amíg az ember azt gondolja, hogy a teremtmények között akár csak egyetlen rosszabb is van, mint ő, a gőg foglya.¹¹

Ilyen kifejezéseket természetesen nem valamiféle tévesen értelmezett moralitás, hamis alázat mondatott Bisṭāmīval – s rajta kívül még jó néhány szúfival –, hanem az a metafizikai tanítás, miszerint „a te »te-séged« a létesülési ciklus legalsó pontja, én-séged éppen szemközt áll az Egységgel”.¹² Ezért mondhatta azt Bisṭāmī, amikor egyszer egy idegen kereste:

Abū Yazīd halott – és bárcsak ne kegyelmezne meg neki Isten!¹³

Kétségtelen, hogy Bisṭāmīból elemi erővel törtek elő olyan tudatnak a megnyilatkozásai, amely mindaddig ismeretlen volt az iszlám világában. Ő volt az, aki először fogalmazta meg az Isteni Egység ezoterikus tanát, s mindmáig ő az, akinek e tanítás talán legintenzívebb megfogalmazásait köszönhetjük. Nem véletlen, hogy Zaehner *Hindu and Muslim Mysticism* című kötetének Bisṭāmī-

¹⁰ Farīd al-Dīn ‘Aṭṭār: *Muslim Saints and Mystics*, 138–139. o.

¹¹ Robert C. Zaehner: *Hindu and Muslim Mysticism*, 117 o. (Sahlajī, 133. o.)

¹² Mahmud Shabistari: *The Secret Garden* (London, 1986, Zahra Publications), 72. o. (523. vers). Vö. egy másik szúfi mondással: „Bennem minden dolog megvan, de nincsen bennem hely a magam számára” (Hamvas Béla [szerk.]: *Anthologia humana. Ötezer év bölcsessége* [Szombathely, 1990, Életünk Szerkesztősége], 87. o.).

¹³ [Ahmad] al-‘Alawi: *Knowledge of God* (Norwich, 1981, Diwan Press), 34. p.

val foglalkozó fejezete azt a címet viseli, hogy „Vedānta in Muslim Dress” („Vedānta muszlim köntösben”).

Reggel és este csak azok számára léteznek, akik alá vannak vetve a sajátosságoknak; nekem azonban nincsenek sajátosságaim¹⁴

– mondja Bisṭāmī egészen vedāntin ízzel. Mindazonáltal egyáltalán nem lehet azt mondani róla, hogy a tiszta gnózis mellett idegen lett volna tőle a szeretet útja:

Ha kunyhómból egyszerre nyolc paradicsom kapuja nyílna, s ha a két világ feletti hatalmat az én kezembe tennék le, akkor se pazarolnám rájuk egyetlen sóhajomat sem azok közül, amelyek akkor szakadnak fel lelkem mélyéből, amikor reggelente újra eszembe villan az Őutána való vágyakozásom.¹⁵

Bisṭāmī tehát a szeretet fáját táplálta magában, de e fáról a gnózis gyümölcsét szedte; éppen ezért a gnózis állapotából visszatekintve joggal érezhette korlátozottnak a szeretetet:

Azokat, akik a szeretet útját követik, szeretetük elfátyolozza [Istentől].¹⁶

A szeretet Bisṭāmī számára tehát a teognózis, az istenismeret eszköze volt, és a szúfizmus későbbi történetében a szeretetnek és a gnózisnak, az eszköznek és a célnak, a heteroteisztikus és az autoteisztikus attitűdnek ez a kettőssége mindvégig megmaradt.

•

A közölt szöveg Bisṭāmī *mi'rāj*ának négy változata. A *mi'rāj* azt jelenti, hogy „felemelkedés” avagy „mennymbemenetel”, ám ez a szó a muszlim világban mindenekelőtt a Próféta „éjszakai utazására” (*isrā'*) vonatkozik. Noha a Koránban erre az éjszakai utazásra mindössze a 17. szúra legelső verse utal, ebből az egyetlen, meglehetősen homályos versből egy igen gazdag mitológia fejlődött ki: Muhammad, miután keresztülhaladt hét mennyei szférán, s mindegyikben találkozott egy korábbi prófétával, egészen az Isteni Trónusig jutott, magát Istent

¹⁴ Robert C. Zaehner: *Hindu and Muslim Mysticism*, 112. o. (Sahlajī, 70. o.)

¹⁵ Annemarie Schimmel: *Mystical Dimensions of Islam* (Chapel Hill, 1975, The University of North Carolina Press), 133. o.

¹⁶ Robert C. Zaehner: *Hindu and Muslim Mysticism*, 106. o. (Sahlajī, 133. o.)

pedig „két íjhúrnyira” közelítette meg.¹⁷ Nos, Bisṭāmī saját *mi‘rāj*ában a Próféta ezen „éjszakai utazásának” mintájára fogalmazza meg saját mennybeemelkedését. Muhammaddal szemben azonban Bisṭāmī nem állt meg „két íjhúrnyi” távolságra Istentől, hanem elérte Istent, lerombolva a Teremtő és a teremtmény, az Isten és az ember közötti válaszfalat.

Bisṭāmī *mi‘rāja* négy változatban maradt fenn. A két rövidebb változat Sarrájé és Hujwīrié, a két hosszabb pedig Sahlajé és ‘Aṭṭāré. Mivel az első kettő a második kettőhöz nem tesz hozzá semmi lényegeset, a fordító úgy döntött, hogy csak a két hosszabb változatot közli. Hogy a négy közül melyik az eredeti, annak kizárólag filológiai jelentősége van, lényegi, azaz metafizikai jelentősége nincsen. Feltehetőleg Sarrájé az eredeti, ám akik újrafogalmazták és – Bisṭāmī elszórt töredékei által – kiegészítették az eredeti szöveget, egyáltalán nem voltak jelentéktelenebb szúfik, mint maga Bisṭāmī, s így mindegyik változat magán viseli a szúfizmus igazságának és szemléletének pecsétjét: lehet, hogy filológiailag nem hitelesek, de metafizikailag azok.

A fordítás alapforrása Robert C. Zaehner érdekes és figyelemreméltó könyve, a *Hindu and Muslim Mysticism*, mely függelékében közli Bisṭāmī *mi‘rāj*ának négy változatát, még hozzá kettő illetve négy hasábra szedve, pontosan egymás mellé állítva a párhuzamos verseket.¹⁸ Mivel a közlésnek ez a formája szétdarabolja a szövegeket és struktúrájukat is eltünteti, a magyar fordító úgy döntött, hogy a párhuzamos közlésnek egy lazább formáját választja.

Buji Ferenc

¹⁷ A Próféta „éjszakai utazásával” kapcsolatban lásd Simon Róbert: *A Korán világa* (Budapest, 1987, Helikon Kiadó), 253–257. o.

¹⁸ Appendix B (198–218. o.). Felhasználtuk még ‘Aṭṭār szövegéhez A. J. Arberry fordítását is (Farīd ad-Dīn ‘Aṭṭār: *Muslim Saints and Mystics*, 126–134. o.), valamint Annemarie Schimmel töredékes fordításait is (*Mystical Dimensions of Islam*, passim).

ABŪ YAZĪD AL-BIṢṬĀMĪ MI‘RĀJA*

SAHLAJĪ VÁLTOZATA¹

Uramra pillantottam a bizonyosság szemével, miután elfordított engem mindattól, ami nem Ő, és megvilágosított engem az Ő fényével; s [akkor] megmutatta nekem legbelső lelkének (*sirr*) csodáit, és megmutatta nekem az Ő Ő-ségét. Én pedig az Ő Ő-ségén keresztül az én én-ségemre pillantottam, s az szertefoszlott. Fényem az Ő fényében, méltóságom az Ő méltóságában, hatalmam az Ő hatalmában [nyugodott]. S akkor megláttam a magam én-ségét az Ő Ő-ségében, az én kiválóságaimat (*a‘zām*) az Ő kiválóságában, az én magasztosságomat az Ő magasztosságában.³ Akkor rápillantottam az igazság (*ḥaqq*)⁴ szemével, majd azt mondtam neki:

‘AṬṬĀR VÁLTOZATA²

Istenre (*ḥaqq*) pillantottam a bizonyosság szemével, miután a teremtményektől való függetlenség állapotába vezetett engem, és megvilágosított engem az Ő fényével; [Ő pedig] feltárta előttem titkainak (*asrār*) csodáit és kinyilatkoztatta nekem az Ő Ő-ségének nagyszerűségét. Akkor Istentől magamra pillantottam, s eltűnődtem lelkem titkain és tulajdonságain. Isten fénye mellett az én fényem sötétségnek bizonyult; Isten nagysága mellett az én nagyságom pusztá hitványságnak bizonyult; Isten méltósága mellett az én méltóságom pusztá önhietségnek (*pandār*) bizonyult. *Ott* minden tisztaság volt – *itt* minden tisztátalanság. Amikor ismét odapillantottam, megláttam lételemet az Ő fényében; megértettem, hogy saját méltóságom az Ő nagyságából és méltóságából fakad, [s] mindazt, amit tettem, az Ő hatalma által tudtam véghezvinni. Bármit is érzékelt halandó testem szeme, Ő általa érzékelte azt.

[Rá]pillantottam [hát] a méltanyosság és az igazság (*ḥaqīkat*) szemével. Az, hogy imádattal fordultam Fe-

* Forrás → *Tradíció. A Metafizikai Tradicionalitás Évkönyve*, 2004, p. 115–132.

– Ki ez?⁵

És Ő azt mondta:

– Nem én vagyok, de nem is másvalaki. Nincs isten Rajtam kívül.

Ő pedig a magam én-ségéből az Ő Ő-ségévé változtatott engem, s az Ő Ő-ségében megfosztott engem én-ségemtől (*huwiyya*).⁶ Megmutatta nekem az Ő magában álló Ő-ségét, én pedig az Ő Ő-ségén keresztül pillantottam Reá. S amikor Istenre pillantottam Istenen keresztül, Istent láttam Isten által.

Akkor Isten révén Istenben maradtam egy ideig, híjával a lélegzetnek, a nyelvnek, a fülnek, sőt még a megismerésnek is, míg csak Isten bölcsességet (*ilm*) nem plántált belém az Ő bölcsességéből, nyelvet az Ő szerető kedvességéből, s szemet az Ő fényéből. S [amikor] rápillantottam az Ő fénye által, az Ő bölcsességéből nyertem bölcsességet, az Ő szerető kedvességének nyelvvel intéztem Hozzá imámat; s azt mondtam:

– Mi a feladatom Veled?

Ő pedig azt mondta:

– A tiéd vagyok rajtad keresztül; nincs isten rajtad kívül.

léje, teljes egészében Istenből (*haqq*) fakadt, s nem belőlem, pedig én azt gondoltam, hogy én voltam az, aki imádtam Őt. [Akkor] azt mondtam:

– Ó, én Uram, én Istenem, mi ez?

Ő azt mondta:

– Mindaz, ami Én vagyok, és semmi más, mint Én. Mert te vagy az, aki a tetteket véghezviszed, de Én vagyok az, Aki a hatalmat adom neked s arra képesítelek, hogy így tégy. Mindaddig, amíg kegyelmem működésbe nem lép, mi sem fakadhat engedelmes szolgálatodból.

Akkor lepecsételte szememet a magam irányában, mivel [ekkor már csak] Ő jelent meg szemeim előtt, majd pedig látásomat a dolgok gyökerére és az Ő saját Ő-ségére irányította. Megfosztott saját létemtől és örökkévalóvá (*bāqī*) tett az Ő örökkévalósága által, felruházva tiszteletreméltósággal. Megmutatta nekem Én-ségét, melyet saját létem [immár] nem takart el. Az Igaz (*haqq* – Isten) szükségképpen megnövelte bennem az igazságot (*haqīqat*). Istenből (*haqq*) Istenre pillantottam és megláttam Istent [a Maga] valójában (*haqīkat*), s nyugalmat találva egy ideig megmaradtam ebben az állapotban. Teljessé tettem a törekvés fülét, a szükség nyelvét pedig visszavontam a betöltetlen vágy szájába.

Én azt mondtam:

– Ne szedj rá engem magam által: nem elégszem meg magammal Kívüled és Nélküled, mert csak Veled akarok megelégedni magamon kívül és magam nélkül.

És Ő nekem adományozta Magát magam nélkül, és imámban önmagam nélkül fordultam Hozzá; akkor azt mondtam:

– Mit kívánsz tőlem a Magad számára, ó én vágyam?

Ő pedig azt mondta:

– Te azzal tartozol Nekem, hogy engedelmeskedsz parancsolataimnak

Megtagadtam az elsajátított megismerést, és fölszámoltam az összes zavart, ami az alsóbb, [rosszat] parancsoló lélekből fakadt. Egy időre képességeim (*ālat*) nélkül maradtam, és az Isteni Kegyelem kezével eltakarítottam a szemetet²⁰ a végső princípiumok útjából; Isten pedig megkönyörült rajtam, örök bölcsességet (*ilm*) plántált belém, és behelyezte számba az Ő szerető kedvességének nyelvét, fényéből pedig szemet teremtett számomra, [amivel] a teremtett dolgokat Istenen keresztül láttam. Amikor az Ő szerető kedvességének nyelvével imát intéztem Istenhez és Isten bölcsességéből bölcsességet nyertem, s rápillantottam az Ő fénye által, akkor azt mondta:

– Ő te Minden, minden nélkül és mindennel, képességek (*ālat*) nélkül és képességekkel!

Én azt mondtam:

– Ó én Uram, én Istenem, nem engedem, hogy ez [a kijelentésed] félrevezessen, hiszen hogyan is lehetnék én független a magam létében Tőled?! Ha Te az enyém volnál nélkülem, sokkal jobb lenne, mint ha én magamé volnék Nélküled, s ha Rajtad keresztül szólnék Hozzád, sokkal jobb lenne, mintha magamhoz szólnék Nélküled.

Ő [erre] azt mondta:

– Jól figyelj hát a vallásos törvényre, s ne hágd át parancsolataimat és ti-

és tilalmainknak.

Én pedig azt mondtam:

– Mit nyerek én azáltal, ha engedelmeskedem parancsolataidnak és tilalmaidnak?

Erre azt mondta:

– Amit parancsolataimból megtartasz, azért hálámra számíthatsz, s amit tilalmain által elkerülsz, azért szeretetemet remélheted.

Én pedig azt mondtam:

– Ha hálás vagy, fordítsd háládat Magad felé; ha azonban valamilyen vád illet engem, akkor semmilyen értelemben nem Te vagy az, Akire a vád irányul, ó én vágyam, reményem a szenvedéstől [való megszabadulásra], nyomorúságom gyógyírja. Te adtad ki a parancsot és Te vagy a megparancsolt is. Nincs isten Rajtad kívül.

Ekkor Ő csendben maradt és nem szólt hozzám, s én tudtam, hogy csendje azt jelenti: elnyertem tetszését. Akkor azt mondta:

– Kitől tanultad ezt?

Azt mondtam:

– Aki kérdez, abban több a tudás, mint abban, akit kérdeznek. Te vagy a válaszoló és Te vagy a megválaszolt, Te vagy a kérdező és Te vagy a kérdezett. Nincs isten Rajtad kívül.

Így ért véget Isten tanúvallomása ellenem Maga által. Én pedig örömet leltem Benne Rajta keresztül, és Ő örömét lelte bennem Magán keresztül. Mert én Rajta keresztül va-

lalmaimat, mert igyekezted csak ekkor számíthat viszonzásra Tőlem.

Én azt mondtam:

– Ha a vallás miatt, amelyhez tartom magam, s a bizonyosság miatt, melyet szívem birtokol, hálás vagy, jobb, ha inkább Magadnak adsz hálát, mint szolgálid egyikének; ha azonban valamilyen váddal illetsz, akkor mentes vagy minden hibától.

Ő azt mondta nekem:

– Kitől tanultad ezt?

Én azt mondtam:

– Aki kérdez, abban több a tudás, mint abban, akit kérdeznek, mert Ő egyszerre a vágyott és a vágyakozó, egyszerre a megválaszolt és a megválaszó.

Miután látta legbelső lelkem tisztaságát, szívem Isten jókedvének kiáltását hallotta, s Ő megerősített engem az Ő elégedettségével, megvilágított, és megfosztott engem az alsó lélek sö-

gyok, Ő pedig Ő.⁷ Nincsen isten Rajta kívül.

Akkor [Isten] megvilágosított engem a Lényeg (*dhāt*) fényével, én pedig a[z isteni] nagylelkűség szemével pillantottam Reá. S Ő azt mondta:

– Kérj nagylelkűségemtől, amit csak akarsz, hogy megadhassam azt neked.

Én [pedig] azt mondtam:

– Te bőkezűbb vagy még magánál a bőkezűségnél, nagylelkűbb még magánál a nagylelkűségnél is; Rajtad keresztül Benned találok megnyugvást; és végül elértelek Téged. Ne kínálj nekem Magadon kívül mást, és ne utasíts el engem Magadon kívül másval. Ne szedj rá engem kegyelmeddel és jótékonyágoddal, sem pedig nagylelkűségeddel; mert a nagylelkűség szünet nélkül árad Belőled, s Hozzád tér vissza. Te készítesz arra mindent, hogy visszaforduljon, s visszafordulva Hozzád jusson; Te vagy a vágyakozó, s Te vagy az is, Akire a vágy irányul. Tőled van elzárva a vágyott, s a kérés Általad van elzárva Tőled.

És Ő egy ideig nem adott választ. Azután válaszolt, és azt mondta:

– Igazságot szóltál, az Igazságot hallottad, az Igazságot láttad és az Igazságot erősítetted meg.

Azt mondtam:

– Valóban, Te vagy az Igazság, és az Igazságot az Igazság látja; Te vagy

tétségétől és a testiség tisztátalanságaitól; s [ekkor már] tudtam: Ő volt az, Aki által éltem. Ekkor nagylelkű kegyelme révén kiterítette szívemben az örvendezés széles szőnyegét, s azt mondta:

– Kérj, amit csak akarsz.

Én [pedig] azt mondtam:

– Én *Számódra* kérek, mert Te bőkezűbb vagy még magánál a bőkezűségnél, nagyobb még magánál a nagylelkűségnél is; és én Rajtad keresztül Benned találtam megnyugvást. Mivel [immár] az enyém vagy, összetekertem a[z isteni] bőkezűség és nagylelkűség királyi határozatának pergamenjét. Ne tarts hát távol Magadtól, s ne kínálj nekem semmit Magad helyett.

Egy ideig nem adott választ, majd a bőkezűség koronáját fejemre helyezte és így szólt hozzám:

– Igazságot szólsz és az igazságot (*haqīkat*) keresed, mert láttad az Igazságot és hallottad az Igazságot.

Azt mondtam:

– Ha láttam, Te voltál az, Aki által láttam, s ha hallottam, Te voltál az,

az Igazság, és az Igazságot az Igazság erősíti meg; Te vagy az Igazság, és az Igazsághoz az Igazság tér vissza; és az Igazságot az Igazság hallja: Te vagy az, Aki hall, és Te vagy az, Aki a hallást adja; Te vagy az igazság, és Te vagy az igazság hirdetője. Nincs isten Rajtad kívül.

Ő pedig azt mondta:

– [Valóban,] Te semmi egyéb nem vagy, csupán az Igazság. ... Az Igazság által szóltál.

Én pedig azt mondtam:

– Ellenkezőleg, *Te* vagy az Igazság; a *Te* szavad az Igazság, s az Igazság Rajtad keresztül Igazság. *Te* vagy *Te*: Rajtad kívül nincs isten.

Ő pedig azt kérdezte tőlem:

– [És akkor] mi vagy te?

Én [erre] azt kérdeztem Tőle:

– Mi vagy *Te*?

Azt mondta:

– Én vagyok az Igazság.

Én erre azt mondtam:

– Én pedig Rajtad keresztül vagyok.

Ő azt mondta:

– Ha *te* Rajtam keresztül vagy, akkor Én vagyok *te* és *te* vagy Én.

Így azt mondtam:

– Ne próbálj rászedni engem Magaddal Magad nélkül. Nem, *Te* vagy *Te*: Nincs isten Rajtad kívül.

És amikor elértem az Igazságig, és az Igazsággal lakoztam az Igazságban, Ő ellátott engem a dicsőség és a fen-

Aki által hallottam. *Te* voltál az, Aki először hallott, és én csak utána hallottam.

Én pedig nem győztem dicséretét zengeni. Emiatt nekem adta a fenség szárnyait, s így tovább szálltam dicsőségének végeláthatatlan rónáin, s szemtanúja voltam teremtése csodáinak. Amikor megértette gyengeségemet és felismerte szűkölködésemet, megerősített engem az Ő erejével és felékesített engem az Ő nagylelkűségével, fejemre a bőkezűség koronáját helyezte, és felnyitotta előttem az Isteni Egység palotájának ajtaját.

Amikor látta, hogy sajátosságaim elenyésztek az Ővéiben, nevet adott nekem saját jelenlétéből és megtisztelt saját Én-ségével. Az egy-ség megnyilvánult, a kettősség pedig véget ért. Akkor azt mondta:

ség szárnyaival. És szárnyra kelve iramodtam tovább, de nem értem végét dicsőségének és fenségének. És felszólítottam Őt, hogy álljon mellém önmagam ellenében, mert csak Őrajta keresztül volt erőm ahhoz, hogy elviseljem Őt. Ekkor Ő rápillantott a bőkezűség szemével és megerősített engem az Ő erejével. Felékesített engem, és megkoronázott engem az Ő bőkezűségének koronájával. És elkülönített engem az Ő elkülönültségének révén, és egyesített engem saját Isteni Egységén keresztül, és felruházott engem önnön sajátosságaival, melyekben senki sem képes osztozni Vele. Akkor azt mondta nekem:

– Tedd magadat eggyé az Én egységemmel, különítsd el magadat az Én elkülönültségemben s emeld fel fejedet bőkezűségem koronája alatt. Örvendezzél dicsőségemben és örvendezzel az Én örvendezésemben; lépjél teremtményeim elé az Én sajátosságaimmal, hogy saját Én-ségemet (*huwijja*) láthassam meg a te én-ségedben, hogy aki téged lát, Engem lásson, aki téged keres, Engem keressen, ó te, fényem a földön s ékességem a mennyekben.

Én pedig azt mondtam:

– Te vagy látásom szememben, Te vagy tudásom tudatlanságomban. *Magad* légy önnön fényed, hogy Magad által legyél látható. Nincs isten Rajtad kívül.

És Ő a öröm nyelvével válaszolva azt mondta:

– Mily jól tudod, ó szolgám!

Én azt mondtam:

– Te vagy a megismerő és Te vagy a megismert, Te vagy az elkülönülő és Te vagy az [abszolút] elkülönült.⁸ Légy elkülönült saját elkülönültségében, egyesített saját Isteni Egységében. Ne foglalj le engem Magaddal Nélküled.

Így Isten ellenem irányuló tanúsága az Ő elkülönültségében, és az Ő Egysége által az Ő Egységében végződött. S én Vele lakoztam az Ő elkülönültségében a magam elkülönültsége nélkül, s ekképpen Vele lakoztam Rajta keresztül. Sajátosságaim megsemmisültek az Ővéiben, nevem elenyészett az Ővében, kezdetem s végem⁹ az Ő kezdetébe és végébe vészett. És rápillantottam az Ő lényegén keresztül, melyet senki nem láthat, ki korlátozni¹⁰ kívánná, amelyet senki nem érhet el, aki „tud”, s amelyet a tettek munkásai fel nem foghatnak. És Ő rápillantott a Lényeg szemével, miután nevem elenyészett tulajdonságaimmal, kezdetemmel, végemmel s megkülönböztető jegyeimmel egyetemben. Ő pedig [saját] nevére nevezett engem, az Ő Ő-ségének vezetéknevét adta nekem, és az Ő egy-ségében érintkezett velem. [Akkor] így szólt [hozzám]:

– Ó Én!

– Amiben a te jókedved áll, abban

Én pedig azt mondtam:
– Ó Te!
És Ő azt mondta nekem:
– Ó te!
Így beteljesedett Isten ellenem irányuló tanúbizonysága Maga által. Nem nevezett meg engem neveinek egyike által sem, ellenkezőleg, én neveztem meg Őt; nem tulajdonította nekem sajátosságainak egyikét sem, ellenkezőleg, én voltam az, aki neki tulajdonítottam [ezeket]. S ekkor Rajta keresztül minden elzárattott előlem, és egy rövid időre lélek és test nélkül maradtam, akárcsak egy halott. Akkor azt követően, hogy a halálba taszított, megelevenített engem az Ő életével, majd azt mondta:
– Kié ma a királyság?
És amikor Ő megelevenített engem, én azt mondtam:
– Istené, az Eggyé, a Megsemmisítőé.
És azt mondta:
– Kié a név?
Azt mondtam:
– Istené, az Eggyé, a Megsemmisítőé.
És azt mondta:
– Kié ma a parancs?
És én azt mondtam:
– Istené, az Eggyé, a Megsemmisítőé.
És Ő azt mondta:
– Kié a választás?
Én azt mondtam:

áll a Miénk is, és amiben a Mi jókedvünk áll, abban áll a tiéd is. Beszéded nem tűr semmi tisztátalanságot, s én ségedet senki sem képes benned hatalmába keríteni.

Akkor [Isten] megtapasztaltatta velem féltékenységének fájalmát, s ismét megelevenített engem, én pedig tisztán léptem ki az Ő próbájának kemencéjéből. Akkor azt mondta:

– Kié a királyság?
Én azt mondtam:
– A Tiéd.
Ő azt mondta:
– Kié a parancs?
Én azt mondtam:
– A Tiéd.
Ő azt mondta:
– Kié a választás?
Én azt mondtam:
– A Tiéd.

– Az Úré, az Ellenállhatatlané.

És Ő azt mondta:

– Élővé tettek téged életem által, uralkodóvá tettek királyságom fölött, [saját] nevemmel neveztek meg téged, uralmammal tettek téged uralkodóvá, felvilágosítottalak téged választásomról, alkalmassá tettek arra, hogy az Istenség (*rubūbiyya*) neveit és az örökkévalóság sajátosságait magadra vedd.

Én azt mondtam:

– Nem értem, mit akarsz. Magamhoz tartoztam, s Te nem voltál elégedett; Hozzád tartoztam Rajtad keresztül, s Te akkor sem voltál elégedett.

Erre Ő azt mondta:

– Ne tartozz te se magadhoz, se Magamhoz (*sic!*). Valóban, Én már akkor a tiéd voltam, amikor te még nem is voltál: légy hát Enyém éppúgy, mint [ahogy akkor voltál az Enyém,] amikor még nem is voltál, tartozz magadhoz éppúgy, mint ahogy [akkor] tartoztál magadhoz, [amikor még nem voltál,] s légy enyém éppúgy, mint ahogy [akkor] voltál az enyém[, amikor még nem voltál].

Én pedig azt mondtam:

– Hogyan történhetne meg ez velem, hacsak nem Rajtad keresztül?

Ekkor Ő egy pillanatra reám pillantott a hatalom szemével, Léte által megsemmisített, és megnyilvánult bennem Lényege (*dhāt*) szerint; én pedig Rajta keresztül léteztem, s [így] a

Mivel ezek a szavak ugyanazok voltak, mint amiket Ő hallott a teremtés kezdetén, azt akarta számomra bemutatni, hogy ha kegyelme nem előzte volna meg [haragját], a teremtés soha nem ismert volna nyugalmat, s ha nem szeretete vezetné, hatalma már mindent [régen] romba döntött volna. Rámpillantott a megsemmisítő hatalom szemével a Maga ellenállhatatlanságán keresztül, s így még csak nyomomat sem láthatta senki. Akkor megrészegültségemben rávettem magamat valamennyi vízfolyásra, és a[z isteni] féltékenység tüzeiben testemet mindahány olvasztótégelyben megolvasztottam. A keresés paripájával nekiindultam a széles pusztaságnak, de nem láttam érdekesebb prédát a szükölködésnél, mint ahogy nem találtam semmi jobbat a legteljesebb gyámoltalanságnál (*ujz*) sem. Egyetlen lámpát sem láttam fényesebbnek a csöndnél, egyetlen hangot sem hallottam jobbnak a szótlanságnál. Sátramat a csönd birodalmában ütöttem föl, s a türelem ingjét öltöttem magamra. Miután a dolgok kiforogták magukat, látta [Isten], hogy külső és belső emberem megszabadult a testiség betegségétől. Akkor sötétlő keblemben felnyitotta a megkönnyebülés mély hasadékát, s nyelvet adott nekem, hogy ünnepelem az isteni kü-

közösség imádsága megszűnt.¹¹ Akkor a Szó eggyé vált, és a Mindenség is eggyé vált a Mindenségen keresztül.¹² És Ő azt mondta nekem:

– Ó te!

És én azt mondtam Neki:

– Ó én!¹³

Ő azt mondta nekem:

– Te vagy az egyedüli (*fard*).

Én azt mondtam Neki:

– Én vagyok az egyedüli.

Ő azt mondta nekem:

– Te vagy te.

Én azt mondtam Neki:

– Én vagyok én.¹⁴ De ha én egy én módjára volnék én,¹⁵ nem mondhatam volna azt, hogy „én”; de mivel én sosem voltam én, légy hát *Te* Te, igen, *Te*.

Azt mondta:

– Én vagyok Én.

Ha úgy beszélek Róla mint „én”-ről, az éppen olyan, mint ha úgy beszélnék Róla, mint „Ő”-ről – jelezve az Isteni Egységet. És sajátosságaim az Uralom sajátosságáivá váltak, nyelvem pedig olyan nyelvvé, mely az Isteni Egységet hirdeti. Sajátosságaim – [vagyis] Ő [Maga] – pedig [nem más, mint] az Ő Önmagával való legteljesebb azonossága,¹⁶ nincs isten Órajta kívül. És ami volt, az az Ő Léte által volt az, ami volt, és ami van, az az Ő Léte által az, ami – sajátosságaim az Uralom sajátosságai voltak, lábnyomaim az öröklét lábnyomai, nyelvem

lönállóságot és Egységet. Ezért hát most birtokomban az örök kegyelem nyelve, az isteni (*rabbāni*) fény szíve és az istenszerű cselekvés szeme. Az Ő segítségével beszélek én, az Ő hatalmával értek én. Mivel Átala élek, a halál soha nem fog hatalmába keríteni.

Ahogy elértem ezt az állapotot, mozdulataim örökkévalóvá, kifejezésem múlhatatlanná váltak; nyelvem olyan nyelvvé lett, mely az Isteni Egységet hirdeti, lelkem olyan lélekké, mely a különállóság [szemtanúja]. Amit mondok, azt nem a magaméból merítem, mintha én bármit is meríteni tudnék a magaméból, és amikor beszélek, azt nem magam mondom, mintha én egyáltalán magamtól beszélni tudnék. Ő az, aki nyelvemet mozgatja belátása szerint, s az én szerepem mindössze az értelmezés. Valójában Ő az, Aki beszél, s nem én.

pedig olyan nyelv, mely az Isteni Egységet hirdeti.

•

Egyszer csak fölemeltem mindaddig, amíg előtte nem álltam, s Ő ekképpen szólott hozzám:

– Ó Abū Yazīd, bizony, teremtményeim arra vágnak, hogy lássanak téged.

Abū Yazīd azt mondta:

– Ő én kedvesem, én azonban nem vágyom arra, hogy lássam őket; de ha Te ezt kívánod tőlem, akkor én nem tudok ellentmondani Neked. Ékesíts hát fel engem a Te Egységgeddel, hogy amikor teremtményeid látnak engem, azt mondhassák: „Láttunk Téged és Te vagy az” – és én többé ne legyek ott egyáltalán.

És így is tett. Felemelt és felékesített engem, s a magasba emelt. Akkor azt mondta:

– Lépj teremtményeim elé!

Én pedig egy lépést tettem Tőle a teremtmények irányába, a második lépésnél pedig elveszítettem az eszméletemet. Ő erre hangos szóval kiáltott:

– Adjátok vissza az én kedvesemet, mert Nélkülem, tudom, nem létezhet!

Abū Yazīd azt mondta: „Amikor elértem az Ő egységét (s ez volt az első pillantás, amit az Isteni Egységre ve-

Most, hogy az Úr megdicsőített, ekképpen szólott hozzám:

– A teremtmények látni kívánnak téged.

Azt mondtam:

– Én [ugyan] nem kívánom látni őket, [de] ha Te a teremtmények elé kívánsz vinni engem, nem fogok ellenkezni Veled. [Ámde előbb] ékesíts fel engem a Te Egységgeddel, hogy amikor teremtményeid látnak engem és a Te kezéd munkájára pillantanak, a Teremtőt lássák, míg én ne legyek ott egyáltalán.

Kívánságom szerint járt el, és a nagylelkűség koronáját helyezte a fejemre, és túlvezetett engem az emberi állapoton. Akkor azt mondta:

– Lépj teremtményeim elé!

Én pedig egy lépéssel eltávolodtam jelenlététől, [de] a második lépésnél előrebuktam. [Akkor] kiáltást hallottam:

– Hozzátok vissza kedvesemet, mert Nálam nélkül nem létezhet, és csak egy ösvényt ismer: azt, ami Hozzám vezet.

Ő [Abū Yazīd] pedig azt mondta:

– Amikor elértem az Isteni Egységet (s ez volt az első pillantás, amit az

tettem), nekivágtam az értelem utazásának (*bi'l-fahm*), mely tíz évig tartott, míg csak értelmem ki nem aludt. Akkor madárrá változtam, melynek teste egységéből állt, szárnyai pedig maradandóságából voltak, és tíz éven keresztül repültem tovább a viszonylagosság légterében (s ez nyolcmilliószor nagyobb távolságot jelent, mint amennyi Isten trónja és a föld között van), és tovább mentem, míg csak körbe nem jártam a maradandóságot.” Azt mondta: „Akkor megpillantottam az Isteni Egységet, melyben a teremtés elenyészett a misztikus elől és a misztikus elenyészett a teremtés elől.”¹⁷

Belevetettem magam a spirituális világ (*malakūt*) óceánjába és az Istenség (*lāhūt*) fátylai közé, míg csak el nem értem a Trónust – és íme: a Trón üresen állt. Így hát magam ültem bele, és azt mondtam: „Uram, hol keresselek?” A fátylak erre fellebbentek, s láttam, hogy én vagyok én, igen: *én vagyok én*.¹⁸ Újra azzá váltam, amit kerestem; s amibe belemerültem, nem más volt, mint én magam.¹⁹

Egységre vetettem), éveken keresztül folytattam utamat az Egységnek ebben a völgyében az értelem (*afhām*) lábain, míg csak madárrá nem váltam, melynek teste egységéből állt, s melynek szárnyai maradandóságából voltak. Megállás nélkül repültem a viszonylagosság (*chigūnagī*)²¹ légterében. Amikor magam mögött hagytam a teremtett dolgokat, azt mondtam [magamban]: „Elértem a Teremtőt.” Akkor fölszegtem fejemet az Uralom völgyében, s nagy kortyokban ittam egy serlegből, hogy csillapítsam szomjamat, mely soha, soha nem csillapulhat.²² Ezt követően harmincezer éven keresztül az Ő Egységének légterében repültem, ismét harmincezer éven keresztül az Istenségben (*ilāhiyyat*), egy újabb harmincezer éven keresztül pedig az elszigeteltség állapotában. Mire véget ért ez a kilencvenezer év, megláttam Abū Yazīdot. [Ez után már] bármit is láttam, mindaz én voltam.

Ezt követően átkeltem négyezer pusztaságon, s végül célba értem. Mikor körülpillantottam, láttam, hogy [csupán] a próféták [utazásának] kiindulópontját értem el. Akkor még egy kicsit továbbmentem abban a végtelenségben, úgyhogy azt mondtam [magamban]: „Ennél magasabbra még senki sem hágott föl, s ennél magasabb fokozatok már nem is létezhetnek.” Amikor jobban megnéztem, [hogy hol vagyok,] láttam, hogy fejem

Ő [Isten] felemelte lelkemet, s én behatoltam a spirituális világba. Egyetlen prófétával sem találkoztam anélkül, hogy ne üdvözöltem volna és ne részesítettem volna békémbe, kivéve Muhammad lelkét. S íme, az ő lelkét ezer meg ezer fátyola vette körül a fénynek, melyek tüstént lángra kaptak, ahogy pillantásom rájuk esett.

a próféták egyikének lábánál volt. Akkor felismertem, hogy a szentek utazásának végcélja [csupán] kiindulópontja a prófétákénak. A próféták végső fokozatáig nincsen határ. Akkor lelkem túllépett az egész spirituális világon, és feltárult előtte a menny és a pokol – de az ügyet sem vetett semmire. Bármi is került elébe, nem tudott megmaradni mellette. Egyetlen próféta lelkével sem találkozott, akit ne üdvözölt volna. Amikor elérte Muṣṭafā [Muhammad] lelkét, százezer végtelen tengerét látta ott a tűznek, ezer fátyolát a fénynek. Ha csak bele-mártottam volna lábamat az első tengerbe, megégett volna, engem pedig magával rántott volna a pusztulásba. Emiatt aztán oly mértékben eszemet vesztettem a tiszteletteljes félelemtől és zavarodottságtól, hogy semmi sem maradt belőlem. Bármennyire is vágytam látni Muhammad sátrának [csupán] a cövekjét, nem mertem. Habár elértem Istent (*ḥaqq*), ahhoz már nem volt merszem, hogy közelébe férközzem Muhammadnak.²³

[Ez azt jelenti,²⁴ hogy képességeivel összhangban bárki elérheti Istent, mert Isten ott van mindenben;²⁵ ámde Muhammad, kinek egy különleges, szent hely van fenntartva, megelőzi őket. Ennélfogva mindaddig, amíg nem keresztized a „Nincs isten Istennen kívül” völgyét, nem érheted el a „Muhammad Isten hírnöke” völgyét.

Valójában e két völgy mégiscsak egy, mint ahogy korábban (Abū Yazīd) egyik tanítványával, Abū Turābbal kapcsolatban mondtam: „Meglátta Istent, de ahhoz már nem volt ereje, hogy meglássa Abū Yazīdot.”²⁶ Akkor Abū Yazīd azt mondta:]

– Ő én Istenem, mindaz, amit valaha is láttam, az mind én voltam. Nincs út számomra Hozzád mindaddig, amíg ez az „én” megvan, s nem tudom, hogyan menekülhetnék meg ettől az én-ségtől. Mit tegyek?

A parancs így szólt:

– Ha meg akarsz szabadulni saját én-ségedtől, barátunk, az arab Muhammad nyomában kell járnod. Töröld le könnyeidet lábának porával mint szemkenőccsel, és soha egy pillanatra se engedd magad letérni útjáról.

Fordította: Buji Ferenc

JEGYZETEK

¹ [Al-Sahlaǵī:] *Kitāb Manāqib Sayyidi-nā Abī Yazīd al-Biṣṭāmī* (Cairo, 1949; ed. A. Badawī), 138–141. és 86. o.

² Farīd al-Dīn ‘Aṭṭār: *Tadhkiratu ‘l-Awliyā I–II*. (London–Leyden, 1905; ed. Reynold A. Nicholson), I., 172–176. o.

³ Nagyon jól illik ide Biṣṭāmīnak egy olyan mondása, amely nem a *mi’rāj*-leírásból való (lásd Robert C. Zaehner: *Hindu and Muslim Mysticism*, 98. o.):

Kibújtam énemből, mint ahogy a kígyó is kibújik bőréből, majd önmagamra (*nafsī*) pillantottam – s íme: én Ő voltam.

Érdemes megemlíteni, hogy al-Birūnínál, aki úgyszintén megőrizte e mondást, *nafsī* (»önmagam», »lelkem») helyett *dhātī* (»lényegem») áll.

⁴ A *ḥaqq* Isten egyik gyakori neve. Hallāj nevezetes kijelentésében (»Én vagyok Isten») Istent éppen e névvel illette.

⁵ Az „ez” itt feltehetőleg nem Istenre, hanem Abū Yazīd én-ségére vonatkozik.

⁶ Szó szerint: „te voltomtól”.

⁷ Nyilván abban az értelemben is, hogy „Ő pedig Magán keresztül, Maga által van”.

⁸ Vagy „magában álló”.

⁹ Szó szerint: „elsőm és utolsóm”.

¹⁰ Vagy „minősíteni”, vagyis valamilyen sajátossággal felruházni.

¹¹ »A közösség imádsága” a minden muszlim számára kötelező liturgikus gyakorlat, a napi ötszöri ima.

¹² A Szó feltehetőleg a teremtő *kun* (»legyen!”) szó, s a mondat értelme az, hogy ahogy a *kun* szó – a teremtő Logosz – differenciálatlanul magában foglalta mindazt, ami a teremtmények sokaságaként létrejött, most egy retrokreatív folyamat révén minden újra eggyé vált benne.

¹³ Ez az a pont, ahol Abū Yazīd „megtört”, s elfogadta Isten részéről azt, hogy magával azonosnak tekintsse. Ennek fényében viszont Isten korábbi próbálkozásait, hogy meggyőzze őt Isten voltáról, úgy lehet felfogni, mint igen magas szintű isteni kísértéseket, melyeket Bisṭāmīnak vissza kellett utasítania ahhoz, hogy ténylegesen elérhesse az Istennel való egység szintjét.

¹⁴ Emlékezzünk csak: fentebb Abū Yazīd azzal utasította vissza Istennek ezt a kijelentését, hogy „Te vagy Te”.

¹⁵ Vagyis a közönséges értelemben vett én-ség értelmében. Nem más ez, mint megkülönböztetése az eredendő és egyetemes én-ségnek a másodlagos és partikuláris én-ségtől, az elsődleges és önmagára alapozott alanyiságnak a másodlagos és származtatott alanyiságtól.

¹⁶ E mondat nem-értelmező fordítása ekképpen hangzik: „Sajátosságaim – Ő – pedig Ő [van] Ő.”

¹⁷ Mivel Sarrāj változatában Bisṭāmī konklúziója egészen másképp hangzik, érdemes idéznünk. Miután ugyanis megpillantotta az Egy-ség Fáját (s nem az Isteni Egységet, mint Sahlajīnál), azt mondta: „Megnéztem, és tudtam, hogy mindez ámitás (*khud'a*) [volt].” Természetesen nem maga az Egy-ség Fája volt az ámitás, hanem a hozzá vezető mérhetetlenül hosszú út. Vö. továbbá egy ugyancsak Sarrājnál megőrzött mondással: „Végigtekintettem a nemlét pusztaságán, s tíz esztendőn át repültem fölötte. Utam a nemlétből a nemléten keresztül a nemléten vezetett. Akkor végigtekintettem a tagadásban, mely az Isteni Egység tágas mezejé. Innen repülve haladtam tovább a nemléten keresztül a tagadásban, míg csak teljesen el nem veszem a tagadásban. ... Akkor végigtekintettem az Isteni Egységen, amelyben a teremtés eltűnt a misztikus elől és a misztikus eltűnt a teremtés elől.”

¹⁸ Fentebb maga Isten mondta ki az „egyetlen azonosságnak” (Hamvas Béla) emez isteni szavait.

¹⁹ Robert C. Zaehner: *Hindu and Muslim Mysticism*, 113. o. (Sahlajī, 128) Ez a bekezdés az eredeti szövegben nem tartozik hozzá a *mi'rāj*-leíráshoz.

²⁰ Vagy „a fölösleges dolgokat”.

²¹ Vagy más értelmezés (Arberry) szerint „feltétlenség”.

²² Egy Sahlajī által megőrzött hasonló mondás ekképpen szól:

Utazz az Isteni Egység kiterjedt pusztaságán, míg csak el nem éred az elkülönültség házára. Akkor repülj tovább az elkülönültség tágas mezején, míg csak el nem éred a Mara-

dandóság völgyét. S ha szomjas vagy, kapsz egy kupát, melyre emlékezve szomjad sosem fog csillapulni. (Sahlajī, 89. o. – Zaehner jegyzete)

²³ Egy Sahlajīnál megőrzött mondása Bisṭāmīnak egészen más képet fest a Prófétával való viszonyáról:

Nem kétséges, minden teremtmény Muhammad lobogója alá tartozik, de Istenemre mondom, az én lobogóm magasabb még Muhammad lobogójánál is. Az én lobogóm fényből van, s alá tartoznak mindazok a próféták, akik valaha is megjelentek a dzsinnek és az emberek világában. (Robert C. Zaehner: *Hindu and Muslim Mysticism*, 108. o. [Sahlajī, 111. o.]

²⁴ E zárójelbe tett bekezdés 'Aṭṭār magyarázó szövege.

²⁵ Szó szerint: „mindennel”.

²⁶ A próféták és a szentek (valójában szúfik) közötti viszony mindig is vita tárgyát képezte a szúfizmusban: hol úgy gondolták, hogy a próféták szintje meghaladhatatlan a szentek számára, hol meg úgy, hogy a szentek magasabbra juthatnak még a prófétáknál is. Bisṭāmī jól érezhetően az utóbbi álláspont felé hajlik, még ha explicite az ellenkezőjét is vallja – legalábbis egyetlen próféta, Muhammad vonatkozásában. Már maguknak a prófétáknak ez a megkülönböztetése is ebbe az irányba mutat, hiszen Muhammadot tulajdonképpen kiemeli a próféták köréből – azoknak a prófétáknak a köréből, akik a földi világ és az Isteni Trónus között vannak. Ugyanakkor Abū Yazīd elérte Istent (ellentétben a prófétákkal, akik a hozzá vezető út egy-egy stációját képviselik), márpedig Isten nyilvánvalóan túl van Muhammadon, s így Abū Yazīdnek, még ha nem is találkozott Muhammaddal, túl kellett jutnia azon a szinten, ahol Muhammad van. Úgy is mondhatjuk, hogy Abū Yazīd azért nem találkozott Muhammaddal, mert ő – hogy úgy mondjuk – nem esett neki útba. Joggal gondolhatjuk tehát, hogy a Muhammad szintjének el nem érésére vonatkozó passzusok a muszlim ortodoxia megbékítésére tett gesztusként értékelhetők.

Egy ezoterikus értelmezés szerint azonban Abū Yazīd azért nem találkozott a Prófétával, Abū Turāb pedig azért nem találkozott Abū Yazīddal, mert különlétük megszűnt és mert mindketten elvesztek Istenben, hiszen – mint ahogy fentebb mondta Bisṭāmī – az Isteni Egységben a teremtés eltűnik a szúfi elől és a szúfi is eltűnik a teremtés elől. Muhammad és Abū Yazīd mint különálló lények már nincsenek sehol: mindkettő Isten.